

วัฒนธรรมการค้าขายแดนสองฝั่งโขง*

สุมาลี สุขदानนท์**

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอสภาพการค้าขายแดนตามเส้นเขตแดนไทย-ลาว ซึ่งมีแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาขาคือเป็นเส้นกั้นเขตแดน ซึ่งประกอบด้วยภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ที่มีผลต่อการค้าขายแดน ความสำคัญของการค้าขายแดนต่อวิถีชีวิตสองฝั่งโขง บทบาทของผู้คนสองฝั่งโขงในการพัฒนาการค้าขายแดน และผลกระทบของความสัมพันธ์ของผู้คนสองฝั่งโขงที่มีต่อการค้าขายแดน

ผลการศึกษาพบว่า การค้าขายแดนมีนัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของผู้คนสองฝั่งโขง ในขณะที่ชาวลาวข้ามฝั่งโขงมาเพื่อซื้อหาสินค้าเพื่อยังชีพ ชาวไทยก็อาศัยการค้าขายในการเลี้ยงชีวิต ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของผู้คนสองฝั่งโขงซึ่งเป็นชนชาติเดียวกันและดินแดนสองฝั่งโขงเคยเป็นดินแดนเดียวกันนับเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ทำให้การค้าตลอดแนวสองฝั่งโขงดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง ด้วยสายสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นในฐานะญาติและมิตรทำให้ผู้คนสองฝั่งโขงร่วมกันกำหนดและพัฒนารูปแบบการค้าขายแดนที่สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิต จนการค้าขายแดนเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมสองฝั่งโขง

* ข้อมูลในบทความนี้ส่วนหนึ่งได้มาจากการเก็บข้อมูลภาคสนามภายใต้ “โครงการจัดทำฐานข้อมูลการค้าการขนส่งในประเทศลุ่มแม่น้ำโขง” ดำเนินการโดย สุมาลี สุขदानนท์ และคณะ ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๕๓.

** นักวิจัยประจำสถาบันการขนส่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Culture in Cross-border Trade along the Banks of the Mekong River*

*Sumalee Sukdanont***

Abstract

This paper explores cross-border trade along the Thai-Laos border which is demarcated by the Mekong River and her tributaries. The paper covers the influence of the historical background of cross-border trade along the Mekong River; the significant of border trade to the lives of the people on the banks of the river; the role of the people along the banks of the river in the development of trade; and how the relationship of the people affects cross-border trade.

Cross-border trade plays a crucial role in the lives of the people along the banks of the river. The Lao depend mostly on Thai consumer products to sustain their lives and the Thai depend on border trading to make their living. The historical background of the same race and the same nation is the most important contribution to the existing of cross-border trade along the Mekong River. The close relationship of the people as friends and relatives creates a collaboration of the people in setting up and developing the trade pattern which is consistent with their way of life. As a result, cross-border trade has become part of the culture of the people living on the banks of the Mekong River.

* The data in the paper were obtained partly from a field survey under the project “Development of Trade and Transport Information Database for the Lower Mekong Riparian Countries” by Sumalee Sukdanont and others, during the year 2009-2010.

** Researcher of the Transportation Institute, Chulalongkorn University.

บทนำ

แม้ว่าแม่น้ำโขงมีความยาวทั้งสิ้น ๔,๘๘๐ กิโลเมตร^๑ แต่ช่วงเดียวที่สามารถพบเห็นกิจกรรมการค้าขายแดนตลอดแนวสองฝั่งโขง คือ ช่วงที่แม่น้ำโขงเป็นเส้นเขตแดนระหว่างไทยและลาวซึ่งมีระยะทาง ๙๕๕ กิโลเมตร^๒ สำหรับเส้นเขตแดนอื่น ได้แก่ เส้นเขตแดนจีน-พม่าซึ่งมีระยะทางเพียง ๓๑ กิโลเมตร และเส้นเขตแดนลาว-พม่าระยะทาง ๒๓๔ กิโลเมตร^๓ จากการสำรวจภาคสนามพบว่าพื้นที่เป็นป่าและไม่มีหมู่บ้านของประชาชน จึงไม่มีกิจกรรมการค้าขายดังเช่นที่ปรากฏตามพรมแดนไทย-ลาว ดังนั้นการค้าขายแดนสองฝั่งโขงในบทความนี้จึงหมายถึง การค้าตามแนวพรมแดนแม่น้ำโขงไทย-ลาว

แม่น้ำโขง

^๑ สิตานนท์ เจริญภาพพัฒน และคณะ, รายงานฉบับสมบูรณ์ เล่มที่ ๑ โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางเรือตามเส้นทางแม่น้ำโขงของกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง (กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว, ๒๕๔๘), บทที่ ๒ หน้า ๒.

^๒ ประสงค์ ชิงชัย, “เส้นแบ่งเขตแดนระหว่างประเทศ,” สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน ๓๒ (๒๕๕๐): ๑๖๔.

^๓ สิตานนท์ เจริญภาพพัฒน และคณะ, รายงานฉบับสมบูรณ์ เล่มที่ ๑ โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางเรือตามเส้นทางแม่น้ำโขงของกลุ่มประเทศในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง, บทที่ ๒ หน้า ๒.

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ที่มีผลต่อการค้าชายแดน ความสำคัญของการค้าชายแดนต่อวิถีชีวิตสองฝั่งโขง บทบาทของผู้คนสองฝั่งโขงในการพัฒนาการค้าชายแดน และผลกระทบของความสัมพันธ์ของผู้คนสองฝั่งโขงที่มีต่อการค้าชายแดน

ภูมิหลังเส้นเขตแดนไทย-ลาว

ในอดีตแผ่นดินลาวหรืออาณาจักรล้านช้างมีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ทั้งสองฝั่งโขง ได้แก่ ประเทศลาวในปัจจุบันและพื้นที่ภาคอีสานของไทยเกือบทั้งหมด ในอดีตไม่มีการปักปันแนวเขตแดนที่ชัดเจน เป็นที่ทราบกับคร่าวๆ ว่าเมื่อข้ามเทือกเขาเพชรบูรณ์จะถึงจุดเชื่อมต่อกับอยุธยา^๕ ดังหลักฐานปรากฏในสมัยพระไชยเชษฐา (พ.ศ. ๒๐๗๗-๒๑๑๕) แห่งกรุงศรีสัตนาคนหุต หรือล้านช้าง และพระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ. ๒๐๙๑-๒๑๑๑) แห่งกรุงศรีอยุธยาได้ร่วมกันสร้างพระเจดีย์ศรีสองรัก (ปัจจุบันอยู่ในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย) เพื่อเป็นหลักเขตแดนและสัมพันธ์ไมตรีระหว่างอาณาจักรทั้งสอง^๖ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๒๔๑ แผ่นดินลาวตกเป็น ๓ อาณาจักร คือ ล้านช้างหลวงพระบาง ล้านช้างเวียงจันทน์ และนครจำปาศักดิ์^๗ เมื่อไทยยกทัพไปตีเวียงจันทน์ในสมัยกรุงธนบุรี หลวงพระบางและจำปาศักดิ์ก็สวามิภักดิ์ไทยและช่วยตีเวียงจันทน์ ดังนั้นเมื่อตีเมืองเวียงจันทน์ได้ใน พ.ศ. ๒๓๒๒ อาณาจักรลาวทั้งสามก็อยู่ภายใต้การปกครองของไทยจนถึง พ.ศ. ๒๔๓๖^๘ ไทยก็จำยอมต้องเสียดินแดนลาวที่อยู่ในความครอบครองของไทยให้แก่ฝรั่งเศสซึ่งแผ่อิทธิพลเข้ามายังภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงโดยมุ่งหวังจะใช้แม่น้ำโขงซึ่งไหลผ่านภาคใต้ของจีน ลาว กัมพูชาและออกสู่ทะเลที่เวียดนามใต้เป็นเส้นทางการค้าเข้าสู่ภาคใต้ของจีน

^๕ มาร์ติน สจ๊วต ฟอกซ์, **ประวัติศาสตร์ลาว**, แปลโดย จิราภรณ์ วิทยุรัตน์ (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔.

^๖ ลีลา วีระวงส์, **ประวัติศาสตร์ลาว**, แปลโดย สมหมาย เปรมจิตต์ (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๔๐), หน้า ๙๒.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๓.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๗.

อาณาจักรต่างๆ ในอุษาคเนย์

ช่วง พ.ศ. ๑๙๕๓

(ที่มา : Javierfv1212. (๒๕๕๔) [Map-of- south east-asia 1400 CE.png](#) [สายตรง].
วิกิพีเดีย. แหล่งที่มา: <http://th.wikipedia.org> [๙ เมษายน ๒๕๕๕].)

การเสียดินแดนของไทยในศตวรรษที่ ๑๙

(ที่มา : ปรับปรุงจาก PHGCOM. (๒๕๕๑) [Thailand WithFlags.gif](#) [สายตรง].
วิกิพีเดีย. แหล่งที่มา: <http://th.wikipedia.org> [๙ เมษายน ๒๕๕๕].)

ดินแดนที่ไทยเสียให้แก่ฝรั่งเศสเป็นพื้นที่ถึง ๑๕๕,๕๐๐ ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วยดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ได้แก่ พื้นที่เกือบทั้งหมดของประเทศลาวในปัจจุบัน รวมถึงเกาะต่างๆ ในแม่น้ำโขง และสิบสองจุไทย ปัจจุบันคือ แขวงพงสาลี หัวพันในประเทศลาว และเตียนเบียนฟูในประเทศเวียดนาม ตามสัญญาที่ลงนามในวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ คิดเป็นพื้นที่ ๑๔๓,๐๐๐ ตารางกิโลเมตร^๔ ดินแดนในฝั่งขวาของแม่น้ำโขงในภาคเหนือ ได้แก่ ดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงซึ่งเคยเป็นของหลวงพระบาง ปัจจุบันคือ แขวงไชยบุรี และอำเภอด่านซ้ายของจังหวัดเลย และภาคใต้ ได้แก่ จำปาศักดิ์ และมโนไพร^๕ ตามสัญญาที่ลงนามในวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๔.

^๕ จิราภรณ์ สถาปนาวรรณนะ, [วิกฤตการณ์สยาม ร.ศ. ๑๑๒](#) (กรุงเทพฯ: หน่วยงานศึกษา นิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๑๙), หน้า ๑๙๓.

พ.ศ. ๒๔๔๗ คิดเป็นพื้นที่ ๑๒,๕๐๐ ตารางกิโลเมตร^{๙๐} ต่อมาไทยและฝรั่งเศสได้ทำสัญญาอีกครั้งในวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๕๐ โดยไทยยอมยกพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณให้แก่ฝรั่งเศสเพื่อแลกกับอำเภอด่านซ้าย และจังหวัดตราด รวมถึงเกาะต่างๆ จากแหลมสิงห์ในจังหวัดจันทบุรีจนถึงเกาะกูด^{๙๑}

ผลจากสัญญาไทย-ฝรั่งเศสที่กล่าวมาข้างต้นรวมถึงอนุสัญญาฉบับลงวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๔๖๙ ซึ่งระบุว่า ในตอนที่แม่น้ำโขงไม่แยกออกเป็นหลายสาย เพราะมีเกาะตั้งอยู่ ให้ถือว่าร่องน้ำลึกเป็นเส้นแบ่งเขตแดน^{๙๒} ปัจจุบันเส้นเขตแดนทางน้ำ ไทย-ลาวมีความยาวทั้งสิ้น ๑,๑๐๘ กิโลเมตร ประกอบด้วย เส้นเขตแดนตามร่องน้ำลึกของแม่น้ำโขงซึ่งมีอยู่สองช่วง คือ ช่วงแรกในจังหวัดเชียงรายความยาว ๙๗ กิโลเมตร^{๙๓} โดยเริ่มตั้งแต่สามเหลี่ยมทองคำที่บ้านสบรวก อำเภอเชียงแสน ผ่านอำเภอเชียงของ จนถึงแก่งผาได อำเภอเวียงแก่น จากนั้นแม่น้ำโขงไหลเข้าภาคเหนือของลาวช่วงที่สองเป็นช่วงที่แม่น้ำโขงไหลออกจากแผ่นดินลาวและวกกลับออกมาเป็นเส้นเขตแดนไทย-ลาวที่อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ไหลผ่านหนองคาย บึงกาฬ นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และสิ้นสุดที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี แล้วไหลเข้าสู่ภาคใต้ของลาว เส้นเขตแดนช่วงนี้มีความยาวถึง ๘๕๘ กิโลเมตร^{๙๔}

นอกจากเส้นเขตแดนตามร่องน้ำลึกของแม่น้ำโขงแล้ว เส้นแบ่งเขตแดนทางน้ำ ยังประกอบด้วยเส้นเขตแดนตามร่องน้ำลึกของแม่น้ำเหืองในจังหวัดเลย ความยาว ๑๓๔ กิโลเมตร และเส้นเขตแดนตามร่องน้ำลึกของแม่น้ำเหืองงาในจังหวัดพิษณุโลก ความยาว ๑๙ กิโลเมตร ในบทความนี้ได้รวมเส้นเขตแดนตามร่องน้ำลึกของแม่น้ำเหืองไว้ในการศึกษา ทั้งนี้เพราะแม่น้ำเหืองเป็นแม่น้ำสาขาของแม่น้ำโขง อีกทั้ง

^{๙๐} ลีลา วีระวงส์, **ประวัติศาสตร์ลาว**, หน้า ๒๘๔.

^{๙๑} ศูนย์สถานการณ์พื้นที่เขาพระวิหารและชายแดนไทย-กัมพูชา กระทรวงการต่างประเทศ, **หนังสือสัญญาระหว่างกรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศส ลงวันที่ ๒๓ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๕ (ค.ศ. ๑๙๐๓)** [สายตรง]. แหล่งที่มา: <http://www.mfa.go.th/190/thai/php> [๔ เมษายน ๒๕๕๕].

^{๙๒} ประสงค์ ชิงชัย, “เส้นแบ่งเขตแดนระหว่างประเทศ,” **สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน**, หน้า ๑๖๓.

^{๙๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๓.

^{๙๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๓.

ไหลผ่านอำเภอนาแห้ว ภูเรือ ท่าลี่ของจังหวัดเลย จากนั้นก็มารวมกับแม่น้ำโขงซึ่งไหลออกจากแผ่นดินลาวมาเป็นเส้นเขตแดนไทย-ลาวอีกครั้งที่อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

บนสองฟากฝั่งโขงในปัจจุบัน

จากเส้นเขตแดนที่กล่าวมาข้างต้นทำให้ในปัจจุบันฝั่งไทยมีจังหวัดที่ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำโขงและแม่น้ำเหือง ๘ จังหวัด ได้แก่ เชียงราย เลย หนองคาย บึงกาฬ นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี และมีอำเภอที่ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำโขง ๓๑ อำเภอ ส่วนฝั่งลาวมีแขวงที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง ๙ แขวง ได้แก่ บ่อแก้ว โขยบุรี เวียงจันทน์ นครหลวงเวียงจันทน์ บอลิคำไซ คำม่วน สุวรรณเขต สาละวัน และจำปาศักดิ์ มีเมืองที่ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำโขง ๒๒ เมือง (รายละเอียดดังตารางที่ ๑)

ตารางที่ ๑ จังหวัด/อำเภอของไทย แขวง/เมืองของลาว ที่ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำโขง

ลำดับ	พื้นที่ของไทย		พื้นที่ของลาว	
	จังหวัด	อำเภอ	แขวง	เมือง
๑.	เชียงราย	เชียงแสน	บ่อแก้ว	ต้นฝ้าง
๒.	เชียงราย	เชียงของ	บ่อแก้ว	ห้วยทราย
๓.	เชียงราย	เวียงแก่น	บ่อแก้ว	ห้วยทราย
๔.	เลย	นาแห้ว*	โขยบุรี	บ่อแตน
๕.	เลย	ด่านซ้าย*	โขยบุรี	บ่อแตน
๖.	เลย	ภูเรือ*	โขยบุรี	บ่อแตน แก่นท้าว
๗.	เลย	ท่าลี่*	โขยบุรี	แก่นท้าว
๘.	เลย	เชียงคาน**	โขยบุรี เวียงจันทน์	แก่นท้าว ชนะคาม
๙.	เลย	ปากชม	เวียงจันทน์	ชนะคาม
๑๐.	หนองคาย	สังคม	นครหลวงเวียงจันทน์	สังข์ทอง
๑๑.	หนองคาย	ศรีเชียงใหม่	นครหลวงเวียงจันทน์	ศรีโคตรตะบอง ศรีสัตตนาคน

ตารางที่ ๑ จังหวัด/อำเภอของไทย แขวง/เมืองของลาว ที่ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำโขง

ลำดับ	พื้นที่ของไทย		พื้นที่ของลาว	
	จังหวัด	อำเภอ	แขวง	เมือง
๑๒.	หนองคาย	ท่าบ่อ	นครหลวงเวียงจันทน์	ศรีสัตตนาคนหุตทวายฟอง
๑๓.	หนองคาย	เมือง	นครหลวงเวียงจันทน์	หาดทรายฟอง
๑๔.	หนองคาย	โพนพิสัย	นครหลวงเวียงจันทน์	ปากงึม
๑๕.	หนองคาย	รัตนวาปี	บอลิคำไซ	ท่าพระบาท
๑๖.	บึงกาฬ	ปากคาด	บอลิคำไซ	ท่าพระบาท
๑๗.	บึงกาฬ	เมือง	บอลิคำไซ	ปากซัน
๑๘.	บึงกาฬ	บุงคล้า	บอลิคำไซ	ปากกระดิ่ง
๑๙.	บึงกาฬ	บึงโขงหลง	บอลิคำไซ	ปากกระดิ่ง
๒๐.	นครพนม	บ้านแพง	คำม่วน	หินปูน
๒๑.	นครพนม	ท่าอุเทน	คำม่วน	หินปูน
๒๒.	นครพนม	เมือง	คำม่วน	ท่าแขก
๒๓.	นครพนม	ธาตุพนม	คำม่วน สุวรรณเขต	หนองผก ไชยบุรี
๒๔.	มุกดาหาร	ห้วยใหญ่	สุวรรณเขต	ไชยบุรี
๒๕.	มุกดาหาร	เมือง	สุวรรณเขต	โกรสรพรมวิหาร
๒๖.	มุกดาหาร	ดอนตาล	สุวรรณเขต	ไชยพุดอง
๒๗.	อำนาจเจริญ	ขามนิคม	สุวรรณเขต	สองคอน
๒๘.	อุบลราชธานี	เขมราฐ	สุวรรณเขต สาละวัน	สองคอน ละคอนเพ็ง
๒๙.	อุบลราชธานี	นาตาล	สาละวัน	ละคอนเพ็ง
๓๐.	อุบลราชธานี	โพธิ์ไทร	สาละวัน	ละคอนเพ็ง
๓๑.	อุบลราชธานี	ศรีเมืองใหม่	จำปาศักดิ์	ชนะสมบุรณ์
๓๒.	อุบลราชธานี	โขงเจียม	จำปาศักดิ์	ชนะสมบุรณ์

หมายเหตุ : * นาแก้ว ด้านซ้าย ภูเรือและท่าลี่ ตั้งอยู่บนแม่น้ำเหือง

** เชียงคานตั้งอยู่ทั้งบนแม่น้ำเหืองและแม่น้ำโขง

(ที่มา : รวบรวมโดยผู้เขียน)

ในอดีตแม้ว่าลาวจะอยู่ภายใต้การปกครองของไทยเป็นเวลาถึง ๑๑๔ ปี (พ.ศ. ๒๓๒๒-๒๔๓๖) แต่ประชาชนทั้งสองฝั่งโขงก็สามารถไปมาหาสู่กันได้ในฐานะแผ่นดินเดียวกันแต่เมื่อไทยเสียดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงและดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงบางส่วนให้แก่ฝรั่งเศสตั้งได้กล่าวมาข้างต้นซึ่งฝรั่งเศสได้ผนวกไว้ในรัฐอารักขาโดยใช้ชื่อว่า “อินโดจีน” เป็นผลให้สองฝั่งโขงแยกออกเป็นสองดินแดน ประชาชนสองฝั่งโขงก็ไม่สามารถข้ามไปมาหากันได้อย่างเสรีเหมือนเมื่อดินแดนนี้อยู่ภายใต้การปกครองของไทย และอีกครั้งเมื่อก่อตั้งประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในพ.ศ. ๒๕๑๘ ประเทศไทยและประเทศลาวได้ยึดแนวเขตแดนตามที่ไทยและฝรั่งเศสได้ร่วมกันปักปันในศตวรรษที่ ๑๙ การข้ามฝั่งโขงกลายเป็นการเข้า-ออกสองประเทศซึ่งต้องเป็นไปตามกฎหมายที่แต่ละประเทศกำหนดไว้ โดยประเทศไทยและลาวได้ตกลงทั้งในระดับประเทศและระดับท้องถิ่นให้มีการเปิดจุดให้ประชาชนข้ามไปมาเพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ กัน ได้แก่^๔

จุดผ่านแดนถาวร เป็นจุดที่รัฐบาลไทยและรัฐบาลของประเทศที่มีพรมแดนติดต่อกัน ประกาศเปิดให้มีการสัญจรไป-มาทั้งบุคคล สิ่งของ และยานพาหนะโดยทั่วไปแล้วจุดผ่านแดนถาวรจะมีการดำเนินงานเรื่องพิธีการตรวจคนเข้าเมืองและพิธีการศุลกากรตามกฎหมายของทั้งสองประเทศ เพื่อการค้า การท่องเที่ยวและอื่นๆ

จุดผ่อนปรนเพื่อการค้า (หรือจุดผ่อนปรน) เป็นจุดที่จังหวัดชายแดนเปิดและผ่อนปรนให้มีการค้าขายบริเวณชายแดนในพื้นที่ และประเภทสินค้าที่กำหนดไว้เป็นกรณีพิเศษสำหรับสินค้าเล็กๆ น้อยๆ ที่จำเป็นต่อการอุปโภคและบริโภคของประชาชนทั้งสองประเทศ เพื่อประโยชน์ด้านมนุษยธรรม

ปัจจุบันในฝั่งประเทศไทยมีจุดผ่านแดนตามแนวพรมแดนแม่น้ำโขงและแม่น้ำเหืองเพื่อให้ประชาชนสามารถข้ามไปมาได้ ๓๔ จุด เป็นจุดผ่านแดนถาวร ๑๒ จุด และจุดผ่อนปรน ๒๒ จุด (รายละเอียดดังตารางที่ ๒)

^๔ สำนักยุทธศาสตร์ความมั่นคงกิจการชายแดนและประเทศรอบบ้าน สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, “ประเภทจุดผ่านแดน,” ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๕. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).

ตารางที่ ๒ จำนวนจุดผ่านแดนไทย-ลาว ตามเส้นเขตแดนแม่น้ำโขงและแม่น้ำเหือง
จำแนกตามจังหวัด

ลำดับ	จังหวัด	ประเภทจุดผ่านแดน		รวม
		จุดผ่านแดนถาวร	จุดผ่อนปรน	
๑.	เชียงราย	๒	๕	๗
๒.	เลย	๓	๓	๖
๓.	หนองคาย	๒	๔	๖
๔.	บึงกาฬ	๑	๒	๓
๕.	นครพนม	๑	๔	๕
๖.	มุกดาหาร	๒	-	๒
๗.	อำนาจเจริญ	-	๑	๑
๘.	อุบลราชธานี	๑	๓	๔
รวมจุดผ่านแดนทั้งหมด		๑๒	๒๒	๓๔

ที่มา : ประมวลข้อมูลโดยผู้เขียน จากกลุ่มงานความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน. ข้อมูลจุดผ่านแดน [สายตรง]. กองการต่างประเทศสำนักปลัดกระทรวงมหาดไทย, ๒๕๕๔. แหล่งที่มา: <http://www.fad.moi.go.th/pass.1.doc> [๒๙ มีนาคม ๒๕๕๕].)

พ่อค้าแม่ค้าชาวลาวนำของป่ามาขายที่จุดผ่อนปรนบ้านห้วยคาด

อำเภอปากคาด จังหวัดหนองคาย

(ที่มา : สุมาลี สุขदानนท์, ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓)

การค้าขายกับวิถีชีวิตสองฝั่งโขง

จากการสำรวจภาคสนามตามจุดผ่านแดนทั้ง ๓๔ จุดตลอดแนวแม่น้ำโขง พบว่า การค้าขายสำหรับการค้าขายแดนตามแนวแม่น้ำโขงเกิดขึ้นในสองลักษณะ ลักษณะที่หนึ่ง คือ การนำเข้า-ส่งออก โดยคู่ค้ามักอยู่ห่างไกลจากชายแดน ส่วนใหญ่อยู่ในเมืองที่เป็นศูนย์กลางการค้า การผลิต และการขนส่งของประเทศ เช่น กรุงเทพมหานครหลวงเวียงจันทน์ การค้าในลักษณะนี้มีปริมาณและมูลค่าเป็นจำนวนมาก การค้าขายจึงต้องดำเนินการพิธีศุลกากรตามที่รัฐบาลของทั้งสองประเทศกำหนด และส่วนใหญ่นำเข้า-ส่งออกผ่านจุดผ่านแดนถาวร อีกลักษณะหนึ่ง คือ การค้าระดับชาวบ้าน ซึ่งคู่ค้าเป็นคนในท้องถิ่นตามแนวชายแดน โดย “ผู้ซื้อ” ส่วนใหญ่เป็นชาวลาวข้ามฝั่งโขงมาฝั่งไทยเพื่อซื้อหาสินค้าบริโภค ซึ่งมีทั้งอาหารสดที่เลี้ยงและเพาะปลูกในท้องถิ่นและอาหารสำเร็จรูป และสินค้าอุปโภค เช่น สบู่ ยาสีฟัน ผงซักฟอก ถ้วย ขาม เป็นต้น จาก “ผู้ขาย” ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยที่มีภูมิลำเนาอยู่ตามแนวชายแดน และหัวหรือขนส่งติดตัวกลับไปเพื่อบริโภคในครัวเรือนหรือจำหน่ายในท้องถิ่นตน นอกจากนี้ ยังมีชาวลาวจำนวนหนึ่งแต่ไม่มากนักข้ามมาฝั่งไทยเพื่อขายของป่าที่หาได้ในฝั่งลาว แต่หากภายในฝั่งไทยให้แก่ชาวไทย การค้าในลักษณะนี้แต่ละคราวมีมูลค่าและปริมาณไม่มากนัก จึงได้รับการอนุโลมให้ไม่ต้องผ่านพิธีการศุลกากร และเข้า-ออกผ่านจุดผ่อนปรนโดยสามารถใช้บัตรผ่านแดนหรือบัตรผ่านแดนชั่วคราวแทนหนังสือเดินทางได้

การค้าขายแดนระดับชาวบ้านแม้ในแต่ละคราวจะมีมูลค่าและปริมาณไม่มากนัก แต่จุดผ่านแดนตามแนวแม่น้ำโขงซึ่งมีอยู่ถึง ๓๔ จุด แต่ละจุดมีชาวลาวเข้าไปมาเพื่อหาซื้อสินค้าเฉลี่ยวันละ ๑๐๐ - ๒๐๐ คน^{๖๖} เมื่อรวมกันจึงมีปริมาณมากพอที่จะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจท้องถิ่นทั้งสองฝั่งโขง อีกทั้งการค้าขายแดนเป็นกิจกรรมที่ใช้แรงงานเป็นหลักจึงเป็นแหล่งจ้างงานที่สำคัญ นอกจากนี้การค้าขายแดนยังมีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวลาวซึ่งพึ่งพาสินค้าอุปโภคและบริโภคจากฝั่งไทยเป็นหลัก ในขณะที่ชาวไทยเองก็อาศัยการค้าขายในการหาเลี้ยงชีพ จึงอาจกล่าวได้ว่า การค้าขายแดนในลักษณะนี้ส่งผลโดยตรงต่อวิถีการดำรงชีวิตของประชาชนทั้งสองฝั่งโขง

^{๖๖} สุมาลี สุขตานนท์ “การค้าขายแดนสองฝั่งโขงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,” เอเชียปริทัศน์ ๓๑, ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๓): ๗๗.

บทบาทของผู้คนสองฝั่งโขงต่อการพัฒนาการค้าชายแดน

การค้าที่ผ่านพิธีการศุลกากรนอกจากรูปแบบการค้าต้องเป็นไปตามที่รัฐกำหนดแล้ว คู่ค้าส่วนใหญ่ยังไม่ใช่คนในท้องถิ่น ข้อตกลงในการค้าจึงถูกกำหนดตั้งแต่ก่อนที่สินค้าจะขนส่งมายังชายแดน ดังนั้นผู้คนสองฝั่งโขงมีส่วนในการพัฒนาการค้าชายแดนที่เป็นการค้าระดับชาวบ้านเท่านั้น ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

การนัดหมายเพื่อค้าขาย

แม้ว่าโดยหลักการแล้วการเปิดจุดผ่อนปรน ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้พิจารณาประกาศเปิดและพิจารณาความเหมาะสมในการกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ วันเวลา ประเภท และมูลค่าการค้าของการผ่อนปรนการค้า^{๑๓} แต่จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ข้อมูลในการเปิดจุดผ่อนปรนส่วนใหญ่ได้มาจากการเห็นพ้องต้องกันของประชาชนทั้งสองฝั่งชายแดน ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนทั้งสองฝั่งโขงหรือเป็นสิ่งที่ทำกันมานานจนกลายเป็นประเพณี จุดผ่อนปรนส่วนใหญ่เป็นจุดข้ามแดนที่มีมาแต่โบราณ ข้อคิดเห็นนี้ยืนยันได้จากการที่ลาวเรียก “จุดผ่อนปรน” ว่า “ด่านประเพณี” โดยให้คำอธิบายว่าเพราะเป็นจุดที่คนสองฝั่งโขงข้ามไปมาหาสู่กัน ตั้งแต่เมื่อครั้งสองฝั่งโขงยังเป็นแผ่นดินเดียวกัน วันที่เปิดจุดผ่อนปรนจึงเสมือนวันที่ประชาชนทั้งสองฝั่งโขงนัดกันเพื่อค้าขาย ซึ่งมีทั้งนัดหมายกันโดยตรง คือ ประชาชนทั้งสองฝั่งเห็นชอบที่จะเปิดตลาดค้าขายในวันนั้นๆ และโดยอ้อม คือ ขอให้เปิดในวันที่ฝั่งไทยมีกิจกรรมการค้าขาย เช่น ตลาดนัด ที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าจุดผ่อนปรนทุกจุดไม่ได้เปิดทุกวัน การเปิดจุดผ่อนปรนมีหลายรูปแบบ อาจสรุปได้ดังนี้

- เปิดทุกวัน หรือ เปิดทุกวันยกเว้นวันเสาร์และวันอาทิตย์
- เปิดสัปดาห์ละ ๒ หรือ ๓ วัน เช่น วันจันทร์และวันพฤหัสบดี หรือวันอังคาร วันพุธ และวันศุกร์ เป็นต้น

^{๑๓} สำนักยุทธศาสตร์ความมั่นคงกิจการชายแดนและประเทศรอบบ้าน สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, “หลักเกณฑ์และแนวทางการปฏิบัติในการพิจารณาการเปิดจุดผ่านแดนประเภทต่างๆ,” ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๕. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่).

- เดือนละ ๒ วัน ได้แก่ ทุกวันที่ ๕ และ ๒๐ หรือทุกวันที่ ๑๕ และ ๓๐ หรือทุกขึ้น ๑ ค่ำและขึ้น ๙ ค่ำ

- เดือนละ ๔ วัน ได้แก่ ทุกวันพระ คือ ขึ้น ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ และแรม ๑๕ ค่ำ

- เดือนละ ๖ วัน ได้แก่ ทุกวันที่ ๕, ๑๐, ๑๕, ๒๐, ๒๕ และ ๓๐

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามตามจุดผ่อนปรนต่างๆ พบว่าสาเหตุที่วันเปิดจุดผ่อนปรนมีหลากหลายรูปแบบมี ๒ ประการ คือ

๑. เป็นการนัดหมายที่มีมาแต่โบราณ สังเกตได้จากวันเปิดจุดผ่อนปรนบางแห่งกำหนดตามปฏิทินจันทรคติ ได้แก่ วันพระ ที่จุดผ่อนปรนบ้านเหมืองแพร่ จังหวัดเลย เพราะตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วันพระเป็นวันที่ชาวบ้านสองฝั่งโขงหยุดทำไร่ไถนาเพื่อไปทำบุญและฟังเทศน์ฟังธรรม หลังจากนั้นก็มาซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากัน และทุกขึ้น ๑ ค่ำ และ ๙ ค่ำ ที่จุดผ่อนปรนบ้านนากระเซิง จังหวัดเลย ซึ่งเป็นการนัดหมายกันมาตั้งแต่อดีตจนกลายเป็นประเพณี

๒. เพื่อให้พ่อค้าแม่ค้าสามารถหมุนเวียนไปขายยังจุดผ่อนปรนต่างๆ ได้อย่างทั่วถึง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่านอกจากจะมีการนัดหมายระหว่างชุมชนสองฝั่งโขงที่อยู่ตรงข้ามกันแล้ว ยังมีการนัดหมายระหว่างชุมชนตามแนวชายแดนด้วย

เช่นเดียวกับวันเปิดจุดผ่อนปรน ช่วงเวลาที่เปิดจุดผ่อนปรนมีหลายช่วงเวลา แต่จุดผ่อนปรนส่วนใหญ่เปิดระหว่างเวลา ๐๘.๐๐ - ๑๘.๐๐ น. จากการสำรวจจุดผ่อนปรนต่างๆ พบว่าชาวลาวส่วนใหญ่จะข้ามมายังฝั่งไทยเพื่อซื้อหาสินค้าในช่วง ๐๘.๐๐ - ๑๐.๐๐ น. ช่วงหลังจากนี้มีบ้างที่ส่วนใหญ่ข้ามมาเพื่อวัตถุประสงค์อื่น เช่น เยี่ยมญาติ หาหมอ เป็นต้น โดยปกติชาวไทยข้ามไปฝั่งลาวไม่มากนัก ส่วนใหญ่เพื่อเยี่ยมญาติ ทั้งนี้เพราะฝั่งลาวไม่มีตลาดการค้า อีกทั้งยังเรียกเก็บค่าธรรมเนียมการเข้าเมือง ซึ่งเรียกว่า “ค่าเหยียบแผ่นดิน” อยู่ในอัตราที่สูงกว่าค่าธรรมเนียมออกจากเมืองที่เรียกเก็บจากชาวลาว ยกเว้นเมื่อมีงานบุญจะมีการประสานเพื่อขอยกเว้น

ตลาดนัดรูปแบบที่นิยมในการค้าขายแดนจุดที่ผ่อนปรนบ้านแจมปอง
อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย
(ที่มา : สุมาลี สุขदानนท์, ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๓)

การสั่งซื้อสินค้าทางโทรศัพท์จากผู้ค้าส่ง และขนส่งโดยรถบรรทุกมายังจุดผ่านแดน
(ชาย) จุดผ่อนปรนบ้านดอนแดง อำเภอบ้านแพ่ง จังหวัดนครพนม
(ขวา) จุดผ่อนปรนบ้านม่วง อำเภอสังขาม จังหวัดหนองคาย
(ที่มา : สุมาลี สุขदानนท์, ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๒ และ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒)

การกำหนดรูปแบบการค้าขาย

การค้าขายแดนระดับชาวบ้านมีรูปแบบการค้าขายที่เรียบง่าย เป็นไปตามสภาพท้องถิ่นและวิถีชีวิตของคนตามแนวชายแดน ซึ่งอาจสรุปได้เป็น ๓ แบบดังนี้^{๙๘}

รูปแบบที่ ๑ จัดเป็นตลาดนัด ซึ่งมีทั้งพ่อค้าแม่ค้าจัดกันเอง และจัดโดยหน่วยงานท้องถิ่น เช่น เทศบาลตำบล รูปแบบนี้เป็นแบบที่ใช้กันมากที่สุด

รูปแบบที่ ๒ ซื้อหาสินค้าจากตลาดที่ตั้งอยู่บริเวณจุดผ่อนปรน หรือบริเวณใกล้เคียง เช่น ตัวอำเภอ หรือตัวจังหวัด

รูปแบบที่ ๓ สั่งซื้อสินค้าทางโทรศัพท์จากผู้ค้าส่งในอำเภอหรือจังหวัด และขนส่งโดยรถบรรทุกมายังจุดผ่านแดนเพื่อบรรทุกลงเรือและขนส่งไปยังจุดหมายปลายทาง สินค้าที่สั่งซื้อด้วยวิธีการนี้เป็นสินค้าที่นำกลับไปขายในท้องถิ่นลาว

การจัดระเบียบการขนส่ง

เนื่องจากสินค้าที่ซื้อหาในแต่ละคราวมีปริมาณไม่มากนัก การขนส่งสินค้าจึงมักใช้วิธีง่ายๆ ประยุกต์ให้เหมาะกับสภาพจุดผ่อนปรนโดยใช้แรงงานเป็นหลัก ในช่วงที่แม่น้ำมีระดับน้ำล้นก็ใช้วิธีแบก หาม หาบ หรือหิ้ว เดินข้ามแม่น้ำ ในกรณีที่มีแม่น้ำความลึกเกินกว่าที่เดินข้ามได้ การขนส่งอาศัยเรือ ในการขนส่งสินค้ามีทั้งเรือไทยและเรือลาวซึ่งมีขนาดเล็ก คือ ๕ - ๑๐ ตัน^{๙๙} จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่าตลอดแนวแม่น้ำโขงได้มีการตกลงร่วมกันระหว่างผู้ประกอบการเรือในเรื่องการขนส่งสินค้าและผู้โดยสารดังนี้

- อัตราค่าโดยสารทั้งฝั่งไทยและฝั่งลาวประมาณ ๔๐ - ๕๐ บาทต่อเที่ยว ซึ่งแต่ละจุดผ่อนปรนมีอัตราที่แตกต่างกันไม่มากนัก

- กำหนดข้อตกลงในการรับ-ส่งผู้โดยสารและสินค้า โดยเรือของแต่ละฝั่งโขงจะรับ-ส่งผู้โดยสารและสินค้าไปยังฝั่งตรงข้ามและตีเรือเปล่ากลับ แม้ว่าการขนส่งขาเดียวจะทำให้ค่าขนส่งสูงกว่าที่ควรจะเป็น แต่ก็ช่วยให้ผู้ประกอบการ

^{๙๘} สุมาลี สุขदानนท์ “การค้าขายแดนสองฝั่งโขงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,” หน้า ๗๖.

^{๙๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๙.

เรือไทยและลาวที่ร่วมกันขนส่งในลำน้ำโขงที่จุดผ่อนปรนบ้านเปงจาน

กิ่งอำเภอรัตนวาปี จังหวัดหนองคาย

(ที่มา : สุมาลี สุขदानนท์, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓)

สองฝั่งโขงมีรายได้เท่าเทียมกัน และช่วยป้องกันปัญหาความขัดแย้งกันในเรื่องการแย่งผู้โดยสารที่อาจจะนำมาสู่การทะเลาะวิวาทกัน จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า แนวปฏิบัตินี้ใช้กันตลอดชายฝั่งแม่น้ำโขง

การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแก้ปัญหาการบรรทุกขนส่งสินค้า

ปัญหาที่สำคัญในการบรรทุกขนถ่ายสินค้าลงเรือบริเวณชายฝั่งแม่น้ำโขง คือ ระดับน้ำที่แตกต่างกันระหว่างตลิ่งกับโป๊ะเทียบเรือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหน้าแล้ง ทำให้การบรรทุกสินค้าลงเรือด้วยการแบกหามเพียงอย่างเดียวกระทำได้ยาก ใช้เวลานาน อีกทั้งตลิ่งที่สูงชันทำให้เกิดอุบัติเหตุและสินค้าเสียหาย จึงมีการประดิษฐ์อุปกรณ์บรรทุกขนถ่ายสินค้าโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อช่วยให้การบรรทุกสินค้ากระทำได้รวดเร็วขึ้น เช่น รางให้สินค้าไหล รถเข็นชักรอกสินค้า อุปกรณ์เหล่านี้มีราคาไม่สูง เนื่องจากวิธีการสร้างไม่ซับซ้อนและใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นเป็นหลัก เช่น ไม้ ไม้ไผ่ นอกจากนี้ยังรวมถึงรถบรรทุกที่ใช้ในการขนส่ง ส่วนใหญ่เป็นรถขนาดเล็กซึ่งประดิษฐ์และดัดแปลงโดยวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นเช่นกัน

อุปกรณ์บรรทุกสินค้าลงเรือที่ประดิษฐ์โดยภูมิปัญญาชาวบ้าน

(ชาย) รถเข็นชักลากสินค้าลงเรือที่จุดผ่อนปรนบ้านยั้งค์คุ

อำเภอขามเฒ่า จังหวัดอำนาจเจริญ

(ขวา) รางไม้ให้สินค้าไหลลงเรือ จุดผ่อนปรนบ้านหม้อ

อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย

(ที่มา : สุมาลี สุขदानนท์, ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๒ และ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓)

รถบรรทุกสินค้าแบบต่างๆ ที่ประดิษฐ์โดยภูมิปัญญาชาวบ้าน

(ซ้าย) จุดผ่อนปรนบ้านจุมพล อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย

(ขวา) จุดผ่อนปรนบ้านหาดบ้าย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

(ที่มา : สุมาลี สุขदानนท์, ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓ และ ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๓)

สายสัมพันธ์สองฝั่งโขงกับการค้าชายแดน

การค้าระหว่างไทยและลาวมีมาแต่โบราณ โดยมีแบบแผนที่แน่ชัด กล่าวคือ การค้าขายของเมืองใหญ่ที่ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขงใช้เส้นทางผ่านจากโคราชมายังกรุงเทพฯ เมื่อฝรั่งเศสครอบครองลาวและคาดหวังที่จะผูกขาดการค้าขายภายในเขตที่ราบสูงโคราช โดยเปลี่ยนเส้นทางการขนส่งสินค้าให้ล่องตามแม่น้ำโขงไปยังไซ่งอน แต่ก็ไม่สามารถทำได้ ด้วยแบบแผนการค้าขายได้ลงหลักปักฐานเข้มแข็งเกินกว่าที่จะเปลี่ยนแปลงได้ หรือแม้แต่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขงเอง การค้าก็อยู่ในมือของชาวจีนซึ่งส่งออกของป่า ได้แก่ ลูกกระวาน ครั่ง กายาน หนั่งสัตว์ งาและเขาสัตว์ให้กับพ่อค้าในกรุงเทพฯ^{๒๐} ตามประวัติศาสตร์เส้นทางติดต่อทางธรรมชาติของลาวคือ ผ่านที่ราบสูงโคราชเพื่อไปยังอ่าวไทย การคมนาคมด้านทิศตะวันออกทำได้ด้วยความยากลำบาก เนื่องจากต้องข้ามเทือกเขาสูงภูหลวงที่ทอดยาวจากเหนือจรดใต้ในขณะเดียวกันแม่น้ำโขงในช่วงนี้ก็ไม่สามารถใช้ในการขนส่งสินค้า เนื่องจากกระแสน้ำเชี่ยวกรากและน้ำตกขนาดใหญ่ “คอนพะเพ็ง”^{๒๑}

ความพยายามของฝรั่งเศสในการทำให้ลาวหันหลังให้กรุงเทพฯ ทำให้แผ่นดินลาวที่เหลืออยู่เพียงฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงตกอยู่ในสภาพไม่มีทางออกสู่ทะเล เมื่อแม่น้ำโขงไม่สามารถเชื่อมต่อกับเวียดนามได้ ฝรั่งเศสจึงแก้ปัญหาด้วยการพัฒนาโครงข่ายถนนขนาดใหญ่เพื่อเชื่อมต่อกับลาวและเวียดนาม แต่ถนนที่ก่อสร้างขึ้นล้วนมีศักยภาพจำกัดในการขนส่งสินค้าปริมาณมากๆ ความหวังเดียวที่จะเปิดประเทศลาวได้อย่างจริงจัง คือ การสร้างทางรถไฟจากเวียดนามมายังริมแม่น้ำโขง แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ด้วยขาดแคลนทั้งงบประมาณและแรงงาน^{๒๒} ในขณะที่การก่อสร้างทางรถไฟของฝรั่งเศสไม่คืบหน้า ใน พ.ศ. ๒๔๓๔ ประเทศไทยได้ลงมือก่อสร้างทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-นครราชสีมาและก่อสร้างแล้วเสร็จใน พ.ศ. ๒๔๔๓^{๒๓}

^{๒๐} มาร์ติน สจ๊วต ฟอกซ์, **ประวัติศาสตร์ลาว**, หน้า ๘๑.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๓.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๔.

^{๒๓} การรถไฟแห่งประเทศไทย. **เกี่ยวกับ รฟท./ประวัติการรถไฟแห่งประเทศไทย** [สายตรง] แหล่งที่มา: <http://www.railway.co.th/home/srt/about/history.asp> [๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๕].

ส่งผลให้การค้าของลาวยังคงพึ่งพิงสยามเช่นเดิม ตราบจนปัจจุบันระบบการค้าของลาวยังผ่านกรุงเทพฯ ดังจะเห็นได้ว่าสินค้าของลาวส่วนใหญ่นำเข้า-ส่งออกผ่านท่าเรือกรุงเทพฯ

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ การเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องเอกราชจากประเทศในกลุ่มอินโดจีนได้ทวีความเข้มข้นมากขึ้น โดยมีเวียดนามเป็นผู้นำและได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์ซึ่งนำโดยสหภาพโซเวียต ประเทศในกลุ่มเสรีประชาธิปไตยซึ่งนำโดยสหรัฐอเมริกาพยายามสกัดกั้นการแผ่ขยายอำนาจของคอมมิวนิสต์ ส่งผลให้อินโดจีนกลายเป็นสนามสงครามเย็นของมหาอำนาจทั้งสอง การค้าระหว่างไทยและลาวต้องชะงักไป แต่เมื่อสงครามได้ยุติลงในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ด้วยสายสัมพันธ์ทางการค้าที่มีมานาน รวมถึงสายสัมพันธ์ของการเป็นแผ่นดินเดียวกันมาตั้งแต่โบราณ การค้าระหว่างสองประเทศก็ได้รับการรื้อฟื้นอย่างรวดเร็วทั้งการนำเข้า-ส่งออกและการค้าระดับชาวบ้าน ในปัจจุบันสินค้าไทยครองส่วนแบ่งการตลาดส่วนใหญ่ในประเทศลาว จนเกิดปัญหาที่ผู้ประกอบการนำเข้า-ส่งออกของไทยพบอยู่ประจำ คือ มาตรการกีดกันทางการค้าซึ่งไม่ใช่ภาษี (Non-tariff Barrier) ที่ใช้เฉพาะกับสินค้าหรือผู้ประกอบการไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยประเทศในกลุ่มสังคมนิยม ได้แก่ เวียดนามซึ่งเคยบ่าเคียงไหล่กับลาวในการต่อสู้ให้หลุดพ้นจากอำนาจของลัทธิจักรวรรดินิยมให้มีโอกาสในการแข่งขันสูงขึ้น เช่น การยกเว้นค่าธรรมเนียมการใช้โรงพักสินค้าให้แก่สินค้าไทยเพียง ๗ วัน ในขณะที่ไม่มีการเรียกเก็บจากสินค้าเวียดนาม ทำให้ผู้ประกอบการไทยเสียเปรียบในการแข่งขัน อย่างไรก็ตามทัศนคติข้างต้นเป็นนโยบายในระดับรัฐเท่านั้น แต่สำหรับชาวลาวโดยทั่วไปแล้วยังคงนิยมสินค้าไทย ทั้งนี้เพราะสินค้าไทยเป็นสินค้าที่มีคุณภาพสูง สำหรับการค้าขายแดนระดับชาวบ้าน ประชาชนทั้งสองฝั่งโขงมีสายสัมพันธ์ที่ติดต่อกันทั้งในฐานะเครือญาติ มิตร และชนชาติที่ใช้ภาษาเดียวกัน อีกทั้งมีนิสัยใจคอที่คล้ายคลึงกัน จึงไม่เคยมีปัญหาเรื่องทัศนคติที่ไม่ติดต่อกันหรือกีดกันทางการค้า^{๒๔}

^{๒๔} สุมาลี สุขदानนท์ “การค้าขายแดนสองฝั่งโขงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,”

บทสรุป

การเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของการค้าขายแดนสองฝั่งโขงไม่ใช่ด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังเป็นผลมาจากแบบแผนการค้าที่ยังรักษาลักษณะแบบศตวรรษ ประกอบกับสายสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ที่บ่งชี้ให้เห็นว่า แผ่นดินสองฝั่งโขงเคยเป็นดินแดนเดียวกัน ผู้คนทั้งสองฝั่งโขงแท้ที่จริง คือ ชนชาติเดียวกันแม้ว่าวิกฤตการเมืองทำให้สองฝั่งโขงต้องแยกเป็นสองดินแดนและสองประเทศ แต่การค้าขายแดนก็ไม่เคยขาดหายไปจากวิถีชีวิตของผู้คนสองฝั่งโขง ตรงกันข้ามด้วยสายสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นของผู้คนสองฝั่งโขงที่ไม่เคยจืดจางไปตามกาลเวลา กลับช่วยกันพัฒนาแนวทางและรูปแบบซึ่งสอดคล้องกับการดำรงชีวิต จนการค้าขายแดนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมสองฝั่งโขง

บรรณานุกรม

- จิราภรณ์ สถาปนาวรรณะ. **วิกฤตการณ์สยาม ร.ศ. ๑๑๒**. กรุงเทพฯ: หน่วยงาน
นิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๑๙.
- ประสงค์ ชิงชัย. “เส้นแบ่งเขตแดนระหว่างประเทศ” **สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน**
๓๒ (๒๕๕๐): ๑๔๓-๑๔๗.
- พีรพล สอนุ้ย. **กรณีพิพาทไทย-ฝรั่งเศส ร.ศ. ๑๑๒ ตามหลักฐานฝรั่งเศส**. กรุงเทพฯ:
มติชน, ๒๕๔๕.
- มาร์ติน สจ๊วต ฟอกซ์, **ประวัติศาสตร์ลาว**. แปลโดย จิราภรณ์ วิญญูรัตน์ กรุงเทพฯ:
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๕๓.
- ยุทธศาสตร์ความมั่นคงกิจการชายแดนและประเทศรอบบ้าน, สำนัก. **ประเภทจุด
ผ่านแดน**. สำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติ, ๒๕๕๕. (เอกสารไม่ตีพิมพ์
เผยแพร่)
- ยุทธศาสตร์ความมั่นคงกิจการชายแดนและประเทศรอบบ้าน, สำนัก. **หลักเกณฑ์และ
แนวทางการปฏิบัติในการพิจารณาการเปิดจุดผ่านแดนประเภทต่างๆ**.
สำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติ, ๒๕๕๕. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)
- ศูนย์สถานการณ์พื้นที่เขาพระวิหารและชายแดนไทย-กัมพูชา กระทรวงการต่างประเทศ.
**หนังสือสัญญาระหว่างกรุงสยามกับกรุงฝรั่งเศส ลงวันที่ ๒๓ มีนาคม
ร.ศ. ๑๒๕ (ค.ศ. ๑๙๐๗)**. [สายตรง]. แหล่งที่มา: <http://www.mfa.go.th/190/thai/php> [๔ เมษายน ๒๕๕๕].
- สิตานนท์ เจษฎาพิพัฒน์ และคณะ. **รายงานฉบับสมบูรณ์ เล่มที่ ๑ โครงการศึกษา
เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางเรือตามเส้นทางแม่น้ำโขงของกลุ่มประเทศ
ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง**. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว,
๒๕๔๘.
- ลีลา วีระวงศ์. **ประวัติศาสตร์ลาว**. แปลโดย สมหมาย เปรมจิตต์ กรุงเทพฯ: มติชน,
๒๕๔๐.
- สุมาลี สุขตานนท์. “การค้าชายแดนสองฝั่งโขงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,” **เอเชีย
ปริทัศน์** ๓๑, ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๓): ๖๓-๘๙.